

медичне обстеження для судово-медичних цілей, а також пройти всебічне обстеження та отримати всі відповідні терапевтичні послуги від відповідних фахівців.

Національне законодавство щодо процедури опитування (допиту) дитини хоч і має певні особливості, але не сприяє зменшенню кількості контактів дитини з системою правосуддя, особливо, коли дитина є жертвою або свідком. Кримінальний процесуальний кодекс України (ст. 226, 232, 490, 491, 495) встановлює такі особливості під час допиту неповнолітньої особи та інших процесуальних дій: □

– залучення під час допиту неповнолітньої особи, а також під час інших слідчих дій за її участю, законного представника, педагога чи психолога, а у разі необхідності – лікаря; □

– обмеження тривалості допиту неповнолітньої особи без перерви однією годиною, а загалом – не більше двох годин на день; □

– можливість проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого під час досудового розслідування у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення; □

– можливість видалення неповнолітнього обвинуваченого із зали судового засідання на час дослідження обставин, що можуть негативно вплинути на нього.

Вже певний час існує позитивна тенденція до створення так званих «зелених кімнат» для проведення допитів за участю дітей, але їхня кількість явно недостатня, залучення необхідних фахівців, проведення попередньої підготовки та застосування спеціальних методик, зокрема для формування довірливої атмосфери, це питання до нині не державного, визнаного законодавством рівня.

Віталій ЗАВГОРОДНІЙ,
інспектор-черговий відділення поліції № 1
Прилуцького районного відділу поліції
ГУНП в Чернігівській області,
доктор юридичних наук, професор

УРАХУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗІЙСНЕННІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Правозастосовна діяльність є одним із різновидів юридичної, обов'язковим кінцевим результатом здійснення якої є ухвалення актів застосування норм права. До такої діяльності слід віднести, зокрема, й правоохоронну, яка так чи інакше перебуває під впливом практики

Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд Ради Європи, Страсбурзький суд). Системні порушення конвенційних норм з боку суб'єктів правоохорони, підтвердженням чому слугують щорічні звіти Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ, передусім актуалізують питання про чинники, які обумовлюють таку ситуацію.

Важливим завданням, що потребує першочергового розв'язання, вважаємо правильний вибір суб'єктом правоохоронної діяльності релевантної правової позиції ЄСПЛ, що має бути урахована ним при ухваленні рішення. З цього приводу в доктрині права виникає ряд взаємопов'язаних питань, а саме:

1) які саме рішення ЄСПЛ слід обрати для аналізу, зважаючи на час їх ухвалення (всі, що дотичні до предмета розгляду, чи лише останні, так би мовити, найбільш «свіжі»);

2) чи варто віддавати перевагу правовим позиціям ЄСПЛ, що сформовані в рішеннях проти України;

3) чи існує пріоритетність правових позицій, зважаючи на орган Суду Ради Європи, який їх сформував (комітет, палата, Велика палата) з одного й того ж питання;

4) яку з позицій ЄСПЛ більш коректно обрати для урахування – усталену, скореговану («*mutatis mutandis*») чи нову (сформовану у результаті динамічного тлумачення);

5) чи мають правові позиції ЄСПЛ, сформовані в рішеннях проти України, за пілотною процедурою пріоритет над позиціями в інших рішеннях.

Уважаємо, що відповідь на перше із зазначених питань має ґрунтуватися на тому, що характерною ознакою європейської конвенційної системи захисту прав і свобод людини є її динамізм, підтвердженням чому слугує включення до спеціального інструментарію ЄСПЛ принципу еволютивного тлумачення, за допомогою якого Страсбурзький суд трактує конвенційні положення, враховуючи політичні, економічні, соціальні і культурні умови життя суспільства, що складаються у світлі сьогодення. Отже, суб'єкт правозастосування, передусім, має брати до уваги ті актуальні правові позиції Суду Ради Європи, що сформовані ним за останні роки та набули риси усталеності.

Як наголошує з цього приводу І.Ю. Кретьова, саме невміння українських правозастосовців «виокремлювати» серед численних рішень Страсбурзького суду ті, що належать до його «сталого» практики та містять «*ratio decidendi*», у яких, до слова, концентруються й вироблені Судом доктринальні підходи до тлумачення конвенційних прав та свобод, є однією з ключових причин неналежного застосування практики ЄСПЛ на національному рівні [1, с.164].

Друге із поставлених питань органічно пов'язане з першим, адже дійсно суб'єкту застосування норм права слід визначитися з тим, які саме результати правотлумачної діяльності ЄСПЛ є для нього більш значимими.

Переконані, що з цього приводу слід зважати на природу тлумачення конвенційних норм, яке здійснюється Страсбурзьким судом в рамках розгляду конкретної справи. Переконані, що стосовно держави-відповідача це є нічим іншим, ніж актом казуального тлумачення, а стосовно інших держав-учасниць Конвенції – офіційним тлумаченням конвенційних норм, яке формально хоча й не має обов'язкового значення, однак безсумнівно має авторитет.

Ухвалюючи рішення проти України, ЄСПЛ завжди враховує український контекст справи, тобто бере до уваги як чинне національне законодавство, так і практику його застосування. Тому саме ці правові позиції Суду Ради Європи є для України, як держави-учасниці Конвенції, першочерговими для урахування. Водночас нами не заперечується можливість звернення суб'єкта правозастосування до позицій Страсбурзького суду, що містяться у рішеннях проти інших держав Ради Європи. Щоправда, таке звернення є виправданим лише за умови, коли у рішеннях ЄСПЛ проти України немає релевантної правової позиції стосовно предмета розгляду.

Не менш важливим є питання і пріоритетності правових позицій ЄСПЛ, зважаючи на орган Суду Ради Європи, що їх сформував.

З цього приводу доречними вважаємо висновки П. Пушкаря та Р. Бабанли, які зауважують, що рішення ЄСПЛ, постановлені Великою Палатою Суду та палатами у складі семи суддів, «формують прецедентну практику» (відображають сталість, зміну або розвиток практики Суду з певного питання). Рішення комітетів із трьох суддів не формують практику ЄСПЛ і не можуть формувати нову практику – вони є відображенням сталої практики ЄСПЛ, копіюють правові позиції попередніх рішень у справах повторюваного характеру, не створюючи правових новел. Часто-густо Суд в таких рішеннях посилається на правові позиції та принципи, утверджені в попередніх «прецедентних» або «лідуючих» рішеннях. Такі посилання є загальними і не обов'язково прив'язані до фактичних обставин конкретних справ або навіть країни-відповідача.

Разом з тим, як стверджують правники, не бажано, знайшовши одне рішення ЄСПЛ, яке начебто є ідеальним за релевантністю, припинити пошуки і заспокоїти себе усвідомленням того, що проблему вичерпано. Потрібно зважати, що цілком ймовірним є відступ від сформульованої позиції, розвиток позиції, ймовірним також є скасування рішення Великою Палатою тощо. Після знаходження релевантного рішення слід упевнитись, що позиція є відносно усталеною (проаналізувати більш старі або більш нові рішення з відповідного питання), знайти огляд практики ЄСПЛ, переконатись, що ця позиція ґрунтується на сталих доктринальних підходах ЄСПЛ, відображає основні принципи тлумачення Конвенції тощо [2].

Із зазначеного випливає, що суб'єкт правоохоронної діяльності має прагнути до пошуку саме усталеної правотлумачної практики Страсбурзького суду, зважаючи на необхідність дотримання принципу правової визначеності.

Така практика передусім міститься в рішеннях комітетів ЄСПЛ, але не тільки. Проте для того щоб відшукати найбільш актуальну правову позицію, що сформована в умовах сьогодення, слід обов'язково послуговуватися правовими позиціями палат та Великої палати Суду Ради Європи з наданням пріоритету позиціям останнього органу як такого, що представляє спільну думку найбільшого осередку суддів з числа складу ЄСПЛ, а також наділений повноваженнями консолідувати практику Страсбурзького суду та скасовувати рішення палат. Зазначений висновок дозволяє відповісти і на четверте із поставлених попередньо питань.

В аспекті завдань, що розв'язуються нами, переконані, що визначення пріоритетності між правовими позиціями, які сформовані в постановах ЄСПЛ, ухвалених за пілотною та звичайною процедурою, взагалі позбавлене жодного сенсу, адже між ними не може бути жодних протиріч чи колізій. Як відомо, застосування пілотної процедури з боку ЄСПЛ зумовлено наявністю у держави-відповідача структурно-системної проблеми, що лежить в основі частих порушень конвенційних прав і свобод людини, на чому попередньо неодноразово наголошував Страсбурзький суд у своїх постановах, ухвалених за звичайною процедурою.

Як зауважує з цього приводу М.О. Борисенко, необхідність запровадження інституту пілотних рішень Європейським судом передусім обумовлена потребою об'єктивного впливу на проблеми функціонування національної правової системи (в тому числі і судової системи) держави-учасниці Конвенції та досягнення єдності правозастосування судами України [3, с. 149-150].

Все вищевикладене дозволяє дійти висновку, що на методичному та законодавчому рівні слід визначити і закріпити найбільш ефективну та переконливу модель урахування практики (правових позицій) ЄСПЛ, що передбачатиме не лише цитування чи посилання на окремі постанови Страсбурзького суду, але й їх аналіз у контексті конкретної юридичної справи, що слухається суддею. Вважаємо, що в основу такої моделі може бути покладений такий алгоритм урахування правових позицій Суду Ради Європи з боку суб'єктів правоохоронної діяльності: 1) з метою виконання вимоги чинного законодавства щодо урахування практики Страсбурзького суду суб'єкту правозастосування необхідно відшукати (віднайти) рішення ЄСПЛ, які торкаються предмета судового розгляду; 2) передусім, слід виокремити ті з них, які були ухвалені проти України; 3) якщо таких рішень Суду Ради Європи немає, необхідно визначити ті, які були ухвалені в останній час проти інших держав-учасниць Конвенції, що за обставинам справи найбільш наближені до суті справи, яка розглядається суддею; 4) за наявності пілотного та звичайного рішення ЄСПЛ зі схожими обставинами справи національні судові органи чи інші суб'єкти правоохорони мають враховувати правову позиції того рішення, яке найбільш наближене за своїм контекстом до України.

Список використаних джерел:

1. Кретьова І. Ю. Тлумачення права: доктрини, розвинуті Європейським судом з прав людини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2015. 236 с.
2. Пушкар П., Бабанли Р. Як забезпечити коректність цитування рішень Європейського суду з прав людини? *Судово-юридична газета*. 2019. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/817465>.
3. Борисенко М. О. Вплив практики Європейського суду з прав людини на єдність правозастосування в судовій системі України. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 3 (30). С. 142-151.

Костянтин БАХЧЕВ,

декан факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення державою гарантій соціального захисту поліцейських в період дії воєнного стану залишається відкритим питанням з огляду на практику їх реалізації, що дає нам підстави стверджувати про неспроможність у повному обсязі задовільнити всі потреби поліцейських. У зв'язку з цим постає питання удосконалення механізму реалізації соціальних гарантій поліцейського в умовах дії воєнного стану.

Соціальний захист поліцейських є складовою внутрішньо-організаційної діяльності Національної поліції, а основним суб'єктом забезпечення такого захисту є Національна поліція, як орган державної влади, та держава в цілому.

Законодавчо визначеними являються такі види соціальних гарантій поліцейського [1]: грошове забезпечення; одноразова грошова допомога в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського; відпустка; медичне забезпечення; житлове забезпечення; пенсійне забезпечення; соціальна підтримка членів сім'ї поліцейського.

Усі названі гарантії соціального забезпечення поліцейських зберігаються за ними як у мирний час, так і під час введення воєнного стану. Однак на законодавчому рівні до того ж визначені в межах соціального захисту додаткові гарантії для поліцейських, пов'язані із особливостями несення служби поліцейськими, специфікою виконуваних завдань, додатковою винагородою за виконувану роботу, додатковими гарантіями медичного забезпечення та багато іншого.